

Yayın Tanıtımı Murat GÜR, *Türk Romanında Erkeklik ve Milliyetçilik (1908-1923)*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2019; 357s.

Modernlik eleştirisi merkezinde iktidarın üretim ve süreklilik mekanizmalarına dair kapsamlı çözümler yapılmaktadır. Kimlik kavramı etrafında yoğunlaşan bu araştırmalar ‘ben’lerin; milliyetçilik, din, ekonomik sınıf, toplumsal cinsiyet gibi kategorilerle kurmaca bir söylem çerçevesinde ‘özne’leştirilme süreçlerine dikkat çekerler (Sayak, 2019: 362). Kimlik inşası olarak toplumsal cinsiyet olgusu, Batı akademik kanonunun paralelinde Türkiye’de de uzun yıllar ‘kadın/lık’ özelinde ele alınmıştır (Nagel, 2013: 67-68). Feminist kuramlar rehberliğinde, kadınlığın eril tahakkümün arzuları doğrultusunda belirlenen içeriği ve temsili, sorgulamaların ana eksenini olmuştur. Özellikle 2000’lerden sonra kadın çalışmaları bünyesinde belirerek odak değişimine neden olan erkeklik araştırmaları Türkçe literatürde de ivme ve önem kazanan bir alan olarak yükselmektedir (Günay-Erkol, 2018: 6-32; Topçu, 2018: 289-334). Disiplinlerarası yaklaşımlarla çok boyutlu okumalara olanak tanıyan erkeklik çalışmaları (Horzum, 2018: 75-101), edebiyat eleştirisinde de giderek artan bir ilgi görmektedir. Murat Gür’ün *Türk Romanında Erkeklik ve Milliyetçilik (1908-1923)* isimli kitabı bu ilgiyle üretilen çalışmaların içinde yerini almıştır.

Türk Romanında Erkeklik ve Milliyetçilik (1908-1923), Murat Gür’ün 2018 yılında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi’nde Prof. Dr. Abdullah Şengül danışmanlığında tamamlanan doktora tezinden kitaplaşan bir metindir. Çalışma “Önsöz”, “Giriş”, kendi içinde alt başlıklar barındıran ve isimlendirilmiş dört ana bölüm, “Sonuç” ve “Kaynakça” bölümlerinden oluşmaktadır. Yazar, çalışmasının “Giriş” bölümünde ‘millet’, ‘milliyetçilik’, ‘ulus inşası’, ‘toplumsal cinsiyet’ ve ‘erkeklik’ kavramlarını hem birbirleriyle ilişkileri hem de roman özelinde edebiyat vasıtasıyla birer söylem olarak kurgulanmaları bağlamında tartışır. Çalışma evrenini oluşturan romanların hangi ölçülerle belirlendiğine ve içeriğine açıklama getirir. Gür,

TÜRLÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI
JOURNAL OF TURKOLOGY RESEARCH
46. SAYI / VOLUME
2019-GÜZ / AUTUMN

Sorumlu Yazar
Corresponding Author

Arş. Gör.
Bülent SAYAK

Erciyes Üni.
Edebiyat Fak.
Türk Dili ve Edebiyatı Böl.

bulentsayak@erciyes.edu.tr

ORCID: 0000-0002-0293-5462

Atıf

Citation

SAYAK, Bülent (2019). “Yayın Tanıtımı: Murat GÜR, *Türk Romanında Erkeklik ve Milliyetçilik (1908-1923)*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2019; 357s.”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (46), 229-234.

YAYIN TANITIMI
BOOK REVIEW

çoğu zaman aralarındaki ayrım gözetilmeksizin ve bilinçsizce birbirlerinin yerine kullanılan ‘milliyetçilik/millet’, ‘ulusçuluk/ulus’ kavramlarındaki belirsizliğe dikkat çekerek bir kavramsal sorgulamaya girişir. 19. yüzyılda Osmanlı düşünce dünyasına giren ‘nation’ kavramının ‘ümme, kavm, ırk, millet’ gibi değişik kelimelerle karşılanması tekliflerinin, yaşanan kavram karmaşasının temel sebebi olduğunu vurgular (Gür, 2019: 15). Arapça bir kelime olan ‘millet’in -‘nation’daki seküler karakterli dil ve ırk birlikteliği anlamının aksine- yerleşik anlamıyla din ve mezhep aidiyetini ifade ettiği belirtilir. 2. Meşrutiyeti izleyen yıllarda süreli yayınlarında Ziya Gökalp önderliğinde ‘nation’ karşılığı olarak ‘millet’in yaygınlıkla kullanılması, kelimenin ‘ulus’a kıyasla içerdiği siyasal-kültürel devamlılığa göndermede bulunan nüanslar ve geçirdiği semantik dönüşümler Gür’ün ‘millet-milliyetçilik’ tercihinin gerekçeleri olarak sunulur. ‘Ulus’ ve ‘ulus inşası’ kavramları ise yazar tarafından metinde “yüzyü devlete dönük kuramsal yapılanma” bağlamlarıyla kullanılır (Gür, 2019: 18).

Çalışmanın yine bu bölümünde, millet ve milliyetçilik, Benedict Anderson, Ernest Gellner ve Eric Hobsbawm başta olmak üzere başlıca milliyetçilik kuramcılarının görüşleri çerçevesinde teorik ve tarihî açımlarıyla değerlendirilir. Milliyetçiliğin modernleşmeye bağlı koşullarla ortak tahayyül ve sembollere dayalı bir söylem yaratma biçimi olduğu belirtilir. Çalışmada ‘matbuat kapitalizmi’nin ve özellikle roman türü üzerinden edebiyatın, bu söylem ortaklığındaki işlevine de vurgu yapılır (Gür, 2019:31). Gür’e göre roman, “ulus-devletin kronotopu” olma özelliği gösteren ve “gazeteyle birlikte dilin standartlaşmasına hizmet eden”, tekil bireyleri tahayyül edilmiş bir topluluğun kolektif şuur ve zaman anlayışına yerleştiren önemli bir araçtır (Gür, 2019: 29-30). Erkeklik inşasının milliyetçilikle keşimi ise her iki olgunun da benzer temellendirmelere dayandırılmalarında ve kurmaca söylemler düzleminde oluşturulmalarında saklıdır. Aile örnekleminde toplumsal cinsiyet rejimiyle oluşturulan kadınlık-erkeklik kimlikleri, devlet ölçeğinde milliyetçilik düşüncesiyle kamusal-özel alan ayrımlarını, toplumsal rol, yapılanma ve beklentileri eş güdümlerle şekillendirirler. Kadın kimliği inşasına yönelik çalışmalarda, kadınların “biyolojik üretici, ideoloji-kültür aktarıcısı” gibi rollerle ‘savaş zamanları’ mücadeleye davet edilen vatan/namusla eş konumlanmalarına dair ciddi araştırmalar yapılmıştır (Yuval-Davis, 2016). Ancak kadın(lığ)ı belirleyen otorite ve milliyetçi/modernleşmeci hamlenin öznesi olarak erkekliğe dair kapsamlı sorgulamalar yapılmamıştır. 2. Meşrutiyet sonrası gibi milliyetçilik ve modernleşme tartışmalarının büyük önem taşıdığı bir döneme bütünlüklü bir kavrayış getirmek için ideal/millî olanın kapsamını/anlamını hegemonik erkeklik değerleriyle birlikte okumak son derece önemli ve ilgi çekicidir. Gür çalışmasıyla bu anlamda, 2. Meşrutiyet sonrası Türk romanına yeni bakış açısıyla eğilerek alandaki büyük boşluğu doldurmaktadır.

Araştırmacı, çalışma evrenini oluşturan romanların belirlenmesi konusunda “Giriş” bölümünde bilgiler verir. 2. Meşrutiyet romanına dair başlıca kaynakların incelenmesiyle oluşturulan 130 romanlık malzeme, bazı eserlerin “popüler polisiye türünde olması”, “Servet-i Fünun anlayışını devam ettirmesi” gibi sebeplerle 60 romanla sınırlandırılmıştır. Tabloyla sunulan bu 60 romanlık liste, kronolojik biçimde “okundu” ve “okundu-incelendi” notlarıyla değerlendirilmiş; bu doğrultuda çalışmaya malzeme verdiği saptanan 33 roman yakın okumaya alınmıştır. Halid Ziya’nın *Nesli Ahir*, Fazlı Necib’in *Dehşetler İçinde ve Menfi*, Safvet Nezihî’nin *Kadınlar Arasında ve Müsebbib*, Ahmet Midhat’ın *Jön Türk*, Bekir Fahri İz’in *Jönler*, Halide Edib’in *Seviye Talib*, *Handan*, *Yeni Turan*, *Mevud Hüküm*, *Ateşten Gömlek* ve *Vurun Kahpeye*, Şehbenderzade A. Hilmi’nin *Öksüz Turgud*, Hüseyin Rahmi’nin *Şipsevdi*, Vodinalı H. Remzi’nin *Sevda-yı Medfûn*, Kâşif Dehrî’nin *Üvey Valide ve Müteverrime*, Ali Kemal’in *Ferret*, Dündar Alp’in *Timurlenk*, Ahüs Sakıp El Mahruki’nin *Belkıs*, İzzet Melih’in *Tezad* ve *Sermed*, Vassaf Kadri’nin *Şimal Rüzgârı*, Mehmet Nafi’nin *Türkün Romanı*, Celal Nuri’nin *Ahir Zaman*, Müfide Ferit’in *Aydemir*, Refik Halit’in *İstanbul’un İç Yüzü*, Ahmet Hikmet’in *Gönül Hanım*, Yakup Kadri’nin *Kiralık Konak*, Ercüment Ekrem’in *Gün Batarken* ve *Kan ve İman*, Peyami Safa’nın *Sözde Kızlar* adlı romanları bu çalışmaya dâhil edilen metinlerdir (Gür, 2019: 43-44). Listedeki romanların bazılarının yeni harflere aktarılmamış ya da kanonik eleştiride fazlaca irdelenmemiş metinler olması üzerinde de ayrıca durmak gerekir. Ele aldığı romanlar itibari ile söz konusu çalışma, araştırmacılara ‘başka metinler’i duyurarak, dönemin edebiyat tarihinin yazımında değerlendirmeye alınması gereken, ‘ihmal edilmiş’ metinlerin varlığına dikkatleri çekmektedir.

Kitabın “Osmanlı Düşünce Dünyasında Milliyetçilik ve Edebiyatta Erkeklik Kurguları” isimli ilk bölümünde, Osmanlı’da 2. Meşrutiyet’e kadar olan süreçte milliyetçilik düşüncesinin gelişimi ve edebiyatta erkeklik temsilleri ele alınmaktadır. Modernleşme düşüncesi etrafında yenilik arayışlarına giren Osmanlı Devleti, mensuplarını ilk kez Tanzimat Fermanı ile resmi olarak millet/Osmanlı milleti biçiminde adlandırır (Gür, 2019: 54). Aynı vatanda yaşama bilincine bağlı olarak gelişen Osmanlılık/ Osmanlı milliyetçiliği fikri, gazete ve edebiyat vasıtasıyla geniş kitlelere aktarılır. ‘Tebaa’lıktan millet olma anlayışına geçişte Şinasi, Namık Kemal gibi aydınların yaratılan söylemi popülerleştirme çabalarına katkısı büyüktür.

Osmanlılık düşüncesi siyasi şartlar ve azınlık isyanları nedeniyle kesintiye maruz kalınca “ittihad-ı İslam” anlayışına bağlı, din temelli bir milliyetçilik anlayışı ortaya çıkar. Son noktada milliyetçilik düşüncesi, Türk milliyetçiliği temelli ve Cumhuriyet’in kuruluş felsefesini oluşturan

dil, coğrafya, tarih, kültür, ortak yaşama bilincine dayalı şeklini kazanır. Türkçülüğün Ziya Gökalp ile bilimsel, Ömer Seyfettin ile lisani ve edebî retorik belirlenir: “Osmanlı Modernleşmesi yahut Türk Milliyetçiliğinin Üç Hâli” alt başlığıyla Murat Gür, Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük isimleriyle anılan üç fikrî yaklaşımı tarihsel koşulların etkisi çerçevesinde, milliyetçilik düşüncesinin merhaleleri olarak birbirleriyle ilişkisi içerisinde değerlendirir (Gür, 2019: 73).

“Klasik Edebiyattan İlk Modern Anlatılara Erkeklik Temsillerinin ve Cinsellik Algısının Dönüşümü” adlı alt başlıkta Osmanlı Klasik edebiyatında cinsiyet ve cinsellik ele alınır. Aşk temasının ön planda olduğu estetik anlayışa Tanpınar’ın ‘saray istiaresi’ (Tanpınar, 2007: 23) metaforunda çizdiği çerçeve düzleminde yaklaşılır. Klasik edebiyatta aşk, Yunan/Fars tesiriyle sembolik anlamlar barındıran bir idealleştirme kurgusunu içermektedir. Padişahın şahsında simgelenen sevgili tipolojisi, klasik dönemde erkek(si)dir. Homoerotizmi dışlamayan bu estetik algı, modernleşme ile birlikte değişime uğrar. Karşıt cinsler arasında tensel aşk ön plana çıkar, homoerotik söylem edebî ifadede işleliğini yitirmeye başlar ve ‘saray istiaresi’ değişime uğrar. Bu dönüşümde, milliyetçi düşüncenin cinsellik ve cinsiyet kimliklerini denetleyen yapısının Osmanlı düşüncesinde dünyasında yükselişe geçmesi başlıca etken olarak vurgulanır (Gür, 2019: 83).

“Osmanlı-Türk Romanının Doğusunda Modernleşmenin ve Milliyetçiliğin Rolü” isimli alt başlıkta modernleşme düşüncesiyle Osmanlı aydınlarında meydana gelen epistemoloji değişimi değerlendirilir. İslam epistemolojisinin egemenliğiyle betimlenen gelenek, modernliğin akılcı ve dünyevi karakteriyle sarsıntıya uğramıştır. Aydınlar, ‘yeni hayat’ ve ‘yeni insan’ modellemesi doğrultusunda yeni bir kimlik inşası arayışına düşerler. Aydınlanmacı bilincin ideal öznesi ‘biz ve öteki’ ayrımı üzerinden metinlerle oluşturulur. Gür, bu yapı düzleminde “İradesiz, Hasta ve Züppe: Tanzimat Romanında Eril İdealin Düşmanları” alt başlığıyla Ahmet Mithat’ın *Felâtn Bey ile Rakım Efendi*, Rezaizâde Mahmut Ekrem’in *Araba Sevdası*, Namık Kemal’in *İntibah*, Nabizâde Nâzım’ın *Zehra*, Şemsettin Sami’nin *Taaşuk-ı Talat ve Fitnat*, Sami Paşazâde Sezai’nin *Sergüzeşt* romanları merkezinde Tanzimat romanını okur.

Babalarından mahrum olan karakterlerin ön plana çıktığı bu romanlar erkekliğini “kazanamayan” ya da “koruyamamış” kişilerin anlatıdır. Erkeklik meselesi bu romanlarda aynı zamanda ‘millî olma endişesi’ ile iç içe yürümektedir. Erkekliği aynı zamanda bir iktidar alegorisi olarak gören Gür, roman karakterleri üzerinden züppelik- gayri millîlik- ‘erkek olamama hali’ eşleşmesiyle kurgulanan bu olumsuzlamanın; cinsiyet düzleminde yeni bir erkeklik idealleştirmesi gereğini yansıttığını belirtir. “Çalışkan,

Ahlaklı ve Milliyetçi: Tanzimat Romanında Eril İdeallerin İnşası” adlı alt başlıkta ise bu kez eril ideallerin temsilcisi olarak Rakım Efendi ve Mansur’un hegemonik erkeklik değerleriyle kurgulanmalarına değinilir. Yazarın asıl odak noktası olan Meşrutiyet sonrası dönemini erkeklik inşası bakımından süreklilik ve kesintilerle anlamak için genel bir görünümle değerlendirdiği Tanzimat romanı, milliyetçilik ve erkeklik konusunda araştırmacılar için başı başına müstakil çalışmalar çıkarılabilecek derinlikte görünmektedir (Gür, 2019:145).

“Gürbüz, Sağlıklı ve Muntazam Bedenlerin İnşası” adlı ikinci bölümde milliyetçiliğin beden politikaları üzerinde durulur. Modern iktidar düzeni -başta Foucault olmak üzere önde gelen kuramcılarının da işaret ettiği biçimiyle- söylem sürekliliğini yalnızca zihinlerde işletmez, aynı zamanda bedenler üzerinde de hâkimiyet kurar. Toplumsal pratikleri tüm yönleriyle kuşatır. Modernlik ürünü milliyetçilik de bu anlayışla bedenler konusunda politika sahibidir. 1908 sonrası kurulan gençlik dernekleriyle devletin sistemli bir biçimde spor ve izcilik gibi faaliyetlerle ‘beden ıslahı’ konusuna eğildiğini belirten Gür, bu yaklaşımın romanlardaki izini sürer. Milliyetçi eril öznenin sağlıklı ve gürbüz beden arzusunu Halit Ziya’nın *Nesli Ahir*’i üzerinden ele alır. Milliyetçi anlayışın pekiştirildiği başka bir alan olarak “askerliğin beden söylemi” militarizm ve hegemonik erkeklik ilişkisini görürür kılar. Eril arzu doğrultusunda betimlenen bedenler fiziksel güç, disiplin ve sağlıkla eşleştirilirler. Bedenlerin cinsellik bağlamı dışında sunumları; bedensel hazzın topluluk bilinci aksine bireyciliğe işaret etmesi ve iktidarın denetim alanının dışına çıkışı imlemesi dolayısıyla. Bu bakımdan Gür, milliyetçiliğin erkek bedeni söylemiyle aile, ahlak, kolektif şuur gibi moral değerleri de bireye kazıdığını vurgular (Gür, 2019: 231-232).

“Bedenin Ötesinde Erkek Olmak: İdeal Erkekliklerin İnşası” isimli üçüncü bölüm “İkili Karşıtlıklar Yoluyla Erkekliği Tanımlamak”, “İdeal Erkeklerin Erdemleri yahut Milliyetçiliğin Değerleri” ve “Modern Çağın ‘Model Şahısları’ ve Milliyetçilikleri” adlarını taşıyan üç alt başlıktan oluşmaktadır (Gür, 2019: 233-288). Connell’in “cinsiyet rejimi” kavramıyla ifade ettiği; ayırım ve hiyerarşiye dayalı düzen ikili karşıtlıklar üzerinden işler. Toplumsal rol ve değerlerin belirli cinsiyetlerle kodlanması, pratikler içerisinde kanıksanan kimliklere sorgulanamaz bir meşrutiyet zemini garanti eder. Gür, bu bakışla milliyetçi tahayyülün makbul erkeklığe etkinlik, fedakârlık, yurtseverlik, kahramanlık, rasyonellik gibi özellikler atfettiğini belirtir, bu vasıflara sahip olmayanların ‘kadınısı’/‘ötekileştirilen’ olarak görüldüklerinin altını çizer.

“Öteki Erkek(lik)ler: Dâhili ve Harici Bedhahlar” çalışmanın dördüncü ve son bölümüdür. Kimlik inşasının her türlü biçiminde olduğu gibi

milliyetçilik de ‘biz’in kapsamını tanımladığı ‘ötekilik’ üzerinden belirlemek durumundadır. Erkekliğin kendi ötekisi olarak kadınlık karşıtlığında –kadınsılaşıma -hadım edilme korkusuyla- temellendirilmesi, milliyetçinin gayri-millî karşısında konumlandırılmasıyla aynı gerekçelere yaslanır. Gür, romanlardan hareketle milliyetçi modellemenin dışında kalan ‘öteki’lerin; hegemonik erkeklik idealleştirmesinin aksine, fiziksel-ruhsal hastalıklarla, ya kadınsı/cinsel güzellik ya da insicamsız/çirkin bedenlerle ‘erkeklik zafiyetini’ betimleyen temsillerine dikkat çeker (Gür, 2019: 325).

Milliyetçilik, ancak onu söylemselleştirip kamusal alana hâkim kılan –aynı zamanda tarihin de cinsiyetini belirleyen/ yazan- eril öznenin çözümlenmesiyle anlaşılabilir. *Türk Romanında Erkeklik ve Milliyetçilik (1908-1923)* başlıklı çalışma, milliyetçiliğin erkeklikle ortak ve iç içe bir söylem zeminindeki inşa sürecini, çok boyutlu yapısıyla ortaya koymaktadır. Ulaştığı saptamaların ötesinde, geliştirdiği bakış açısı ve dikkatle Murat Gür; erkeklik-mekân ilişkisi, erkeklik-sınıfsal konum, erkeklik-oksidantalizm, erkeklik-maduniyet gibi tartışmaya açılması gereken pek çok başlığı da akla düşürerek, edebiyat ve erkeklik çalışmaları perspektifinde kat edilebilecek uzun bir yolun da kapısını aralamaktadır.

KAYNAKLAR

- GÜNAY- ERKOL, Çimen (2018), “İlet, Zillet ve Erkeklik: Eleştirel Erkeklik Çalışmaları ve Türkiye’deki Seyri”, *Toplum ve Bilim*, S. 145, s. 6-32.
- GÜR, Murat (2019), *Türk Romanında Erkeklik ve Milliyetçilik (1908-1923)*, Kesit Yay., İstanbul.
- HORZUM, Şafak (2018), “Erkek ve Erkeklik Çalışmaları: Sorunsaldan Kuramsala”, *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 4, s. 75-101.
- NAGEL, Joane (2013), “Erkeklik ve Milliyetçilik: Ulusun İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik”, Çev. Aksu Bora, *Vatan, Millet Kadınlar* içinde, Der. Ayşe Gül Altınay, İletişim Yay., İstanbul, s. 65-101.
- SAYAK, Bülent (2019), “Hegemonik Erkek(lik) ve Milliyetçilik İlişkisi Bakımından Ömer Seyfettin”, *Hece Dergisi, (Hikâyenin Türkçe Sesi Ömer Seyfettin Özel Sayısı)* S. 265, s. 362-374.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (2007), *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Haz. Abdullah Uçman, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- TOPÇU, Şenol (2018), “Erkeklik Çalışmaları Kaynakçası”, *Toplum ve Bilim*, S. 145, s. 289-334.
- YUVAS-DAVIS, Nira (2016), *Cinsiyet ve Millet*, Çev. Aysin Bektaş, İletişim Yay., İstanbul.